

RESOCIJALIZACIJA MALOLJETNIH PRESTUPNIKA U VASPITNO – POPRAVNIM USTANOVAMA

Prof. dr Nebojša Macanović

Vanredni profesor, Fakultet političkih nauka Banja Luka, studijski program Socijalni rad, nebojsa.macanovic@fpn.unibl.org

Apstrakt: Brojni su uzroci koji dovode do maloljetničkog prestupništva, a sankcionisanje takvog devijantnog ponašanja uglavnom se svodi na alternativne mjere policijsko upozorenje i izricanje vaspitnih preporuka. Ako maloljetnici i dalje nastave sa vršenjem krivičnih djela izriču se i krivične sankcije u vidu vaspitnih mjera, kazne maloljetničkog zatvora i mjera bezbjednosti. Nažalost brojne vaspitne mjere koje teže korekciji ponašanja maloljetnika često ne uspijevaju vratiti maloljetnog prestupnika na pravi put nego se oni opredjeljuju za kriminal kao profesiju i uzore traže u starijim i iskusnijim kriminalcima što uveliko otežava i proces njihove resocijalizacije. Resocijalizacija je kompleksan proces čija uspješnost zavisi od realizacije institucionalnog prevaspitnog tretmana. Upravo i cilj ovog rada jeste da ukažemo kako i na koji način se sprovodi prevaspitni tretman sa maloljetnim prestupnicima i koliko se njegovi efekti reflektuju na uspješnost same resocijalizacije maloljetnih prestupnika koji se nalaze u vaspitno – popravnim ustanovama. U radu ćemo ukazati i na brojne poteškoće koje otežavaju realizaciju institucionalnog prevaspitnog tretmana, kao i potrebu efikasnijeg postpenalnog tretmana kako bi i sama resocijalizacija bila što uspješnija.

Ključne riječi: maloljetni prestupnik, resocijalizacija, prevaspitni tretman, vaspitno – popravni dom, vaspitne mjere.

1. UVOD

Proces tranzicije kroz koju još uvijek prolazi Bosna i Hercegovina i brojne neuspješne reforme doveli su do niza promjena koji se ogledaju u ekonomskoj i političkoj krizi društva, izmjenama u sistemu vrijednosti, korupciji i nemogućnosti društva da se prilagodi novonastalim uslovima. Nezaposlenost, siromaštvo, nemoć i nesnalaženje pojedinca u društvu dovodi do pojave nasilja i agresivnosti pojedinih članova porodice, alkoholizma, pomanjkanja emocionalne topline prema članovima porodice, diskriminacije i marginalizacije pojedinaca i grupa. Ovakve krize porodice i društva najviše pogađaju maloljetnike kao najosjetljiviju populaciju u društvu, pri čemu se njihove reakcije na takve krize često ispoljavaju u asocijalnim stavovima i ponašanju. Stoga se postavlja pitanje efikasne reakcije cjelokupnog pravnog sistema kako u pogledu preventivnog reagovanja društva na prestupnička ponašanja mladih tako u pogledu kontrole vođenja postupka prema maloljetnim

prestupnicima i sistema krivičnih sankcija i njihovog izvršenja prema maloljetnim počiniocima.

Jedan od gorućih problema bosanskohercegovačkog društva jeste i delinkventno ponašanje mladih koje postaje simbol odrastanja u disfunkcionalnom društvu i supkultura koju mladi sve više prihvataju. Nasilničko ponašanje, krivična djela, potreba da se bude u društvu starijih kriminalaca, konzumiranje narkotika i alkohola, napuštanje redovnog školovanja samo su neke od pratećih pojava delinkventnog ponašanja mladih. Poremećen sistem vrijednosti i anomičnost društva stvaraju idealne uslove za razvoj poremećaja u ponašanju kod djece i mladih. Maloljetnička delinkvencija je pojava koja je rezultat neadekvatne socijalizacije, vaspitanja i uslova odrastanja djeteta. Ipak kada se ona desi neophodno je primijeniti najefikasnije vaspitne mjere kako bi se takvo ponašanje suzbilo i korigovalo. Upravo u ovom radu ukazaćemo koliko je moguće i na koji način resocijalizovati maloljetne prestupnike u vaspitno – popravnim ustanovama i ponovo ih integrisati u društvenu zajednicu.

2. KRIVIČNE SANKCIJE KOJE SE IZRIČU MALOLJETNIM PRESTUPNICIMA U REPUBLICI SRPSKOJ

Sistem krivičnih sankcija koje se izriču maloljetnicima obuhvata tri vrste sankcija (Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, 2010, čl.30. tč.1.): vaspitne mjere, kazna maloljetničkog zatvora i mjere bezbjednosti. U sistemu krivičnih sankcija koje se izriču maloljetniku vaspitne mjere su tradicionalnog primarnog karaktera u odnosu na kazne koje se primjenjuju izuzetno (Soković, 2012). Na primarni karakter vaspitnih mjera ukazuje i princip postupnosti u izricanju krivičnih sankcija koji propisuje da ukoliko nije postupano po principu oportuniteta i nisu primjenjene vaspitne preporuke, prednost u izricanju vaspitnih mjera uvijek će imati mjere upozorenja, zatim mjere pojačanog nadzora, zavodske mjere i kazna maloljetničkog zatvora (Simović i sar. 2010)..

Sve vaspitne mjere prema Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, (2010, čl.32.) svrstavaju se u tri grupe:

1. mjere upozorenja i usmjeravanja u koje se ubrajaju:
  - a) sudski ukor,
  - b) posebne obaveze,
  - c) upućivanje u vaspitni centar,
2. mjere pojačanog nadzora u koje se ubrajaju:
  - a) pojačani nadzor od strane roditelja, usvojioca ili staraoca,
  - b) pojačani nadzor u drugoj porodici i
  - c) pojačani nadzor nadležnog organa socijalnog staranja

3. zavodske mjere, koje obuhvataju:

- a) upućivanje u vaspitnu ustanovu,
- b) upućivanje u vaspitno-popravni dom i
- c) upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje.

Sudski ukor prema čl.34. ovog zakona se izriče ako se iz odnosa maloljetnika prema učinjenom krivičnom djelu i njegove spremnosti da ubuduće ne čini krivična djela može zaključiti da će se i prijekorom postići svrha vaspitnih mjera.

Takođe, sud može maloljetniku izreći jednu ili više posebnih obaveza, ako ocijeni da je odgovarajućim nalogima ili zabranama potrebno uticati na maloljetnika i njegovo ponašanje.

Sud maloljetniku može izreći obavezu (čl.35.):

- a) da redovno pohađa školu,
- b) da ne izostaje s posla,
- c) da se osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima,
- g) da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja,
- d) da se uzdrži od posjećivanja određenih lokala, odnosno priredbi i kloni društva i određenih lica koja na njega mogu štetno uticati,
- e) da se maloljetnik uz saglasnost zakonskog zastupnika podvrgne stručnom medicinskom postupku ili postupku odvikavanja od droge ili drugih vrsta zavisnosti, e) da se uključi u pojedinačni ili grupni rad u savjetovalištu za mlade,
- f) da pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili da se priprema i polaže ispite na kojima se provjerava određeno znanje,
- g) da se uključi u određene sportske i rekreativne aktivnosti i
- h) da bez posebne saglasnosti suda ne može da napusti mjesto prebivališta ili boravišta.

Pri izboru pojedinih obaveza sud vodi računa o spremnosti maloljetnika da saraduje u njihovom ostvarivanju, kao i o tome da one budu prilagođene njemu i uslovima u kojima maloljetnik živi. Izrečene obaveze mogu trajati najduže jednu godinu (Simović i sar., 2015)..

Maloljetniku kome je izrečena mjera upućivanje u vaspitni centar čl.36. sud može izreći ovu mjeru upućivanja na određen broj časova tokom dana u trajanju najmanje 14 dana, a najviše 30 dana, kao i na neprekidan boravak u trajanju od 15 dana, a najduže 3 mjeseca. Kada je u pitanju mjera pojačanog nadzora od strane druge porodice ili nadležnog organa socijalnog staranja ona može da traje najmanje 6 mjeseci, a najduže 2 godine.

Saznanje da se maloljetnici razlikuju od punoljetnih lica prije svega, po stepenu fizičke, psihičke, emocionalne i socijalne zrelosti, dovela je do prilagođavanja materijalnog, procesnog i izvršnog krivičnog prava, te krivičnopravne terminologije toj kategoriji učinilaca krivičnih djela. Za njih je rezervisan poseban registar krivičnih sankcija, u kojem dominantno mjesto zauzimaju vaspitne mjere kao osnovna vrsta krivičnih sankcija, dok je kazna maloljetničkog zatvora samo izuzetna (Brkić, 2016).

Kazna maloljetničkog zatvora se primjenjuje izuzetno i to samo prema starijem maloljetniku koji je učinio krivično djelo s propisanom kaznom zatvora težom od pet godina i to ukoliko zbog teških posljedica djela i visokog stepena krivične odgovornosti ne bi bilo opravdano izreći vaspitnu mjeru. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku (2010, čl. 51.) nalaže da kazna maloljetničkog zatvora koja se izriče maloljetnom učiniocu krivičnog djela ne može biti duža od pet godina, a izriče se na pune godine ili na mjesece. Za krivično djelo za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora ili za sticaj najmanje dva krivična djela za koja je propisana kazna zatvora teža od 10 godina, maloljetnički zatvor može trajati do 10 godina. Za razliku od maloljetničkog zatvora u vaspitnoj ustanovi maloljetnik ostaje najmanje šest mjeseci, a najduže dvije godine, dok u vaspitno-popravnim domovima maloljetnik ostaje najmanje šest mjeseci, a najduže četiri godine, s tim da sud svakih šest mjeseci razmatra da li postoje osnovi za obustavu izvršenja ove mjere (čl.41 i 42.).

Izvršenje zavodske mjere upućivanja u vaspitno-popravnim domovima za muška lica vrši se u Odjeljenju vaspitno-popravnog doma pri Kazneno-popravnim zavodu Banja Luka, a za ženska u Odjeljenju vaspitno – popravnog doma pri Kazneno – popravnim zavodu Istočno Sarajevo, dok se izvršenje kazne maloljetničkog zatvora sprovodi u Maloljetničkom zatvoru Istočno Sarajevo.

Vaspitno-popravnim dom Banja Luka je formiran i počeo je sa radom u septembru 2006. godine, kao odjeljenje pri Kazneno-popravnim zavodu Banja Luka. Kapacitet vaspitno-popravnog doma iznosi 20 mjesta i to 16 mjesta za boravak vaspitanika i četiri mjesta u prijemnom odjeljenju. Broj vaspitanika muškog pola primljenih na izvršenje navedene mjere od osnivanja 2010. godine do 2020. godine iznosi 102 maloljetna lica. Jula mjeseca 2010. godine u okviru Kazneno-popravnog zavoda Istočno Sarajevo odlukom ministra pravde Republike Srpske formirano je odjeljenje za izvršenje vaspitne mjere upućivanja u vaspitno - popravnim domovima za ženska maloljetna lica. Od dana osnivanja do danas na izvršenje ove mjere u odjeljenje je primljeno jedno lice ženskog pola (Macanović, 2021).

Kao vrsta krivične sankcije u maloljetničkom krivičnom pravu pojavljuju se i mjere bezbjednosti. Mjere bezbjednosti su posebne, dopunske krivične sankcije jer

se kao dopuna izriču uz druge krivične sankcije. Mjerama bezbjednosti pojačava se preventivni učinak drugih krivičnih sankcija (Mitrović, 2012). Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku u članu 61. određuje sljedeće mjere bezbjednosti koje se mogu izreći maloljetniku:

1. obavezno psihijatrijsko liječenje,
2. obavezno liječenje od zavisnosti
3. obavezno ambulantno liječenje na slobodi,
4. zabrana upravljanja motornim vozilom i
5. oduzimanje predmeta.

Prema čl. 62. navedenog zakona maloljetniku i mlađem punoljetnom licu kojem je izrečena vaspitna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora mogu se, pod uslovima propisanim zakonom, izreći jedna ili više mjera bezbjednosti.

3. RESOCIJALIZACIJA MALOLJETNIH PRESTUPNIKA

Da bismo razumjeli pojam resocijalizacije moramo ukazati na značenje pojma socijalizacija. Socijalizacija je proces učenja prilikom kojeg usvajamo norme društvene vrijednosti, gdje se norme i obrasci ponašanja prenose i usvajaju sa jedne na drugu generaciju i postaju sastavni dio naše ličnosti. Naša socijalizacija započinje našim rađanjem i odvija se tokom cijelog života. Najintenzivnije promjene kada je ličnost maloljetnika u pitanju dešavaju se u adolescenciji. U ovom razdoblju počinje i potraga maloljetnika za vlastitim identitetom. Socijalizacija se odvija tokom cijelog života, ali je u ranoj fazi taj proces najintenzivniji zbog čega se i smatra osnovom kasnijeg razvoja ličnosti i društvene interakcije. Za razliku od socijalizacije, resocijalizacija je aktivnost pomoću koje se pojedinci ili grupe koji su došli u sukob sa zakonom, ponovo vraćaju u društvo, ali sada sa korigovanim ponašanjem i pogledom na svijet, kao i sistemom vrijednosti koji je društveno prihvatljiv (Macanović, 2020). “Resocijalizacija podrazumijeva reaktiviranje faktora socijalizacije u smislu da se aktiviraju i organizovano djeluju u cilju eliminisanja, minimiziranja ili otklanjanju negativnih stavova, vrijednosnih postavki i obrazaca ponašanja kod maloljetnika koji su isto pokazali. Faktori resocijalizacije su nerijetko oni faktori socijalizacije koji su prethodno djelovali na maloljetnika da razvije društveno poželjno ponašanje. Faktori socijalne kontrole i zaštite se i u procesu resocijalizacije angažuju kako bi primjenom odgovarajućih stručnih, naučno objašnjenim i praktično identifikovanih, metoda i tehnika reagovali na pojavu devijantnog ponašanja kod djece te pozitivno ih usmjeravali ka promjeni ponašanja” (Lazić, 2017:231).

Resocijalizacija se zapravo odnosi na lica koja nisu bila ranije pravilno socijalizirana, koja nisu uspjela da izgrade pozitivna shvatanja o vrijednostima,

pozitivne stavove, navike i druge lične kvalitete, koja nisu mogla da stvaralački koriste svoja i tuđa iskustva, pa su stoga zagazila u inkriminisano ponašanje. Zbog toga se od resocijalizacije očekuje da izmijeni ona lična svojstva maloljetnih delinkvenata koja su povezana sa devijantnim ponašanjem, da trajno ukloni ponašanje takvih lica i da ih tako osposobi za integraciju u društveni život (Macanović, Nadarević, 2014). “Resocijalizacija je, dakle, proces postupnog reintegrisanja prestupnika iz kriminalne podgrupe u društvenu zajednicu kao grupu. Taj cilj se ostvaruje prevaspitanjem, kao planskim i sistematskim djelovanjem na ličnost prestupnika” (Bogojević, 1991: 4).

Resocijalizacija je u potpunosti planska i organizovana aktivnost. To je niz mjera koje se poduzimaju prema maloljetniku u cilju izgradnje i povratka izgubljenog odnosa prema društvu kao i svim vrijednostima koje svaka zajednica posjeduje. Sama resocijalizacija maloljetnih prestupnika obuhvata niz pedagoških mjera i postupaka počev od vaspitno korektivnih razgovora s ciljem promjene kriminogenih stavova i poremećenog sistema vrijednosti koji je prepoznatljiv kod ove populacije, nastavku školovanja i stručnog osposobljavanja, radnih aktivnosti radi sticanja radnih navika, adekvatnog organizovanog vremena za vrijeme vaspitne mjere, saradnje sa porodicom maloljetnika, centrima za socijalni rad.

Sve ove mjere i postupci ukazuju na kompleksnost procesa resocijalizacije. Resocijalizacija je usko povezana sa prevaspitnim tretmanom koji se sprovodi prema maloljetnim prestupnicima. Od uspješnog realizovanja prevaspitnog tretmana zavisi i uspješnost i same resocijalizacije. Zato je tretman “temelj” i “polazna baza” u radu sa maloljetnim prestupnicima. On najviše liči na jednu piramidu koja se sporo gradi i nailazi na brojne prepreke. Zapravo jako je teško mijenjati neke kriminogene stavove i ponašanje djeteta koje je svoje prvo krivično djelo počinilo sa 12 godina, a u vaspitno popravni dom došlo sa 18 godina. Radi se o licima koja već imaju formiranu ličnost i na koju je jako teško uticati i vratiti na pravi put. Zato je i sam proces resocijalizacije jako mukotrpan, jer se efekti rada prevaspitne službe vide tek nakon više mjeseci rada ili godina.

Zato se izradi individualnog programa rada sa svakim maloljetnikom poklanja velika pažnja kako bi se identifikovali svi uzroci i potrebe, kao i pronašli najefikasniji modeli rada sa maloljetnikom koji će rezultirati i uspješnom resocijalizacijom (Macanović, Dujaković, 2019).

4. PREVASPITNI TRETMAN I RESOCIJALIZACIJA MALOLJETNIKA

Proces resocijalizacije je osnovna svrha svake izrečene zavodske vaspitne mjere prilikom upućivanja maloljetnog delinkventa u vaspitno – popravni dom (Škulić, 2011). Sam proces resocijalizacije u vaspitno – popravnim ustanovama sprovodi se kroz razne aktivnosti, počev od redovnog pohađanja škole, vaspitno – korektivnog rada sa svakim vaspitanikom, usvajanja pozitivnih društvenih vrijednosti, izgrađivanjem potrebnih radnih, kulturnih i higijenskih navika. Da bi proces resocijalizacije dao određene pozitivne efekte, neophodna je i motivisanost vaspitanika da učestvuje u prevaspitnom tretmanu. Koliko je period resocijalizacije značajan i u postpenalnom periodu, govori činjenica da se čak više od 40% maloljetnih delinkvenata koji prođu kroz vaspitno–popravne domove ponovo vraćaju kriminalu i završavaju u zatvoru (Macanović, 2011). Sve ovo ukazuje na značaj resocijalizacije, ali i neophodnost adekvatne i efikasne prevencije, prije svega primarne, kako bi se na vrijeme spriječilo i suzbilo bilo kakvo neprilagođeno ponašanje mladih.

Uspješnost svake resocijalizacije maloljetnog prestupnika zavisi od dobro organizovanog i sprovedenog institucionalnog prevaspitnog tretmana. On mora biti dobro isplaniran i realan u odnosu na kapacitete maloljetnika. Takođe, veoma važna stvar za uspješnu resocijalizaciju jeste odnos vaspitača i štićenika. Vaspitač mora da bude uzor vaspitaniku po ponašanju, odijevanju, ophođenju, stavu, ali isto tako da pokazuje empatiju prema vaspitaniku, njegovim problemima, manjkavostima, i sličnim nedostacima dok se nalazi na izvršenju vaspitne mjere. Vaspitanici se često vežu za svoje vaspitače, jer u njima traže figuru oca ili prijatelja kakvog bi željeli da imaju. Zato je odnos vaspitača i štićenika jako važan za uspješnu resocijalizaciju. Kada se stekne povjerenje između njih svaka prepreka u realizaciji tretmana se brže savladava i rješava.

Sam tretman na početku, zbog same adaptacije štićenika na novu sredinu, vaspitnu grupu, upoznavanje vaspitača i drugih članova osoblja, nije uvijek pozitivan, jer se često štićenici žele dokazati u novoj sredini najčešće fizičkom dominacijom i tučama u grupi, odbijanjem poslušnosti osoblju, drskim i agresivnim ponašanjem, manipulisanjem, a ponekad i pokušajima bjekstva iz same ustanove. Tek nakon tri mjeseca oni se prilagođavaju sredini u potpunosti, novim pravilima i kućnom redu, svojim obavezama, statusom u grupi, kao i pozicijom u domu koja je sada mnogo drugačija nego na slobodi.

Nakon četiri do šest mjeseci, zavisno od sprovođenja prevaspitnog tretmana, vaspitanici stižu mogućnost da im se odobre i vanzavodske pogodnosti pa su motivisani da se što više uključe u program postupanja, odnosno prevaspitni tretman. Oni pokazuju veću spremnost za obavljanje svojih dužnosti vezanih za školske obaveze, stručno usavršavanje, praksu, obavljanje svakodnevnog redarstva. Razgovori sa vaspitačem su sada otvoreniji, iskreniji, stvara se veće doza povjerenja između njih koja je jako bitna zbog samog odobravanja vanzavodskih pogodnosti, tj. izlaska van ustanove.

Nakon izlaska u grad ili na vikend i povratka u ustanovu tretman dobija svoju novu percepciju, jer se vaspitanik sve više trudi da zadrži svoje privilegije koje su mu odobrene, a često da bi iste sačuvao izbjegava situacije koje bi mogle da ga dovedu da iste izgubi. Često izbjegava provokacije drugih štićenika, podsticanje na narušavanje kućnog reda ustanove od strane najčešće onih koji ne koriste vanzavodske pogodnosti, zbog neprimjerenog ponašanja za vrijeme izdržavanja vaspitne mjere. Paralelno sa pripremom odobravanja vanzavodskih pogodnosti radi se i na stvaranju što bolje porodične klime kako bi i sam odnos članova porodice, ali i atmosfera za vrijeme boravka kući bila što pozitivnija.

Štićenici koji koriste pogodnosti često su ucjenjeni ili primorani da unesu neke nedozvoljene stvari kao što su mobilni telefon ili droga od strane fizičkih jačih i dominantnijih štićenika u vaspitnoj grupi. Zato je povjerenje vaspitača i vaspitanika jako bitna, ali i saradnja sa službom obezbjeđenja koja prati sve ove aktivnosti prilikom odlaska i dolaska štićenika sa odobrenih pogodnosti, kao i svakodnevno dok su u domu.

Redovno pohađanje škole, stručno osposobljavanje, mijenjanje kriminogenih stavova i ponašanja kroz razgovor i podršku od strane vaspitača, izgrađivanje novog društveno prihvatljivog sistema vrijednosti, rad na samopouzdanju i vjera u svoje sposobnosti, izgrađivanje socijalnih vještina, kontrola agresivnosti, dobra komunikacija sa roditeljima, redovno korištenje pogodnosti su pokazatelji uspješnosti institucionalnog prevaspitnog tretmana, ali i same resocijalizacije uopšte (Macanović, Grbić-Pavlović, Kuprešanin, 2016).

Ovi indikatori su pokazatelji da je resocijalizacija završena u okviru same ustanove, ali ona se i dalje mora sprovoditi i kontrolisati kroz vaninstitucionalni tretman prvenstveno uz pomoć centara za socijalni rad i drugih srodnih ustanova kako bi krajnja resocijalizacija bila uspješna. Ako nakon jedne do dvije godine maloljetnik ne napravi novo krivično djelo možemo reći da je resocijalizacija okončana i u potpunosti bila uspješna (Tomić, 2005).

5. PREVASPITNI RAD I POTEŠKOĆE U SPROVOĐENJU TRETMANA

Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske (Sl. glasnik 12/10) definiše tretman kao proces koji podrazumijeva planske, sistematske i organizovane aktivnosti koje se sprovode prema osuđenom licu, maloljetniku ili vaspitaniku, a čiji je cilj njihovo osposobljavanje da poštuju društvene norme i pravila kako ne bi više dolazili u sukob sa zakonom. Takođe, ovim zakonom je predviđeno da službu tretmana čini multidisciplinarni tim stručnjaka, pri čemu svako od njih u okviru svojih zanimanja utiče kako na ličnost prestupnika, tako i na njegove interakcije sa sredinom.

Svrha svake izrečene vaspitne mjere jeste resocijalizacija maloljetnih prestupnika. Sama resocijalizacija u toku izvršenja vaspitne mjere se sprovodi uz pomoć institucionalnog prevaspitnog tretmana (Radeta i sar. 2018). Mnogi domaći autori (Bošković, 2007; Ilić, 2000; Milić, 2010; Pleh, 2019; Radovanović, 2007; Singer i Mikšaj – Todorović, 1993; Tomić, 2005) bavili su se resocijalizacijom maloljetnih prestupnika i uvijek su naglašavali kompleksnost tog procesa. Rad sa maloljetnim delinkventima je izuzetno težak posao, jer njihova resocijalizacije obuhvata niz složenih aktivnosti i mjera koje trebaju uticati na promjenu njihovih kriminogenih stavova i ponašanja. Njihov sistem vrijednosti je poremećen i rad na njihovoj resocijalizaciji i ponovnoj integraciji u društvenu zajednicu zahtijeva strpljenje i upornost kako vaspitača tako i maloljetnika. Prva faza u njihovom zajedničkom radu na prevaspitanju jeste da maloljetnik prihvati vaspitača i sam tretman. Neophodno je da maloljetnik bude motivisan da promijeni svoje kriminogeno ponašanje, prihvati sugestije i savjete vaspitača, svoje obaveze i dužnosti, kao i da nastavi sa svojim obrazovanjem. Sve to ne ide lako, jer ranije ponašanje maloljetnika karakterisalo je asocijalno ponašanje, nasilničko ponašanje, odbacivanje autoriteta, druženje sa starijim maloljetnicima ili licima koji su ranije osuđivani, podložnost uticaju starijih kriminalaca, najčešće prekinuto obrazovanje i sl.

Dolazak u vaspitno - popravni dom ili maloljetnički zatvor za njih predstavlja novu sredinu u kojoj se opet žele dokazati pred grupom i steći određeni rejting. To najčešće žele postići nasiljem. Upravo iz tog razloga period adaptacije maloljetnika i stalne kontrole ponašanja i postupaka nakon dolaska u vaspitnu grupu je i najvažniji za vaspitača. Ako ga vaspitač u samom početku rada pridobije i pokaže svoju istrajnost i strpljenje u radu efekti tretmana će biti pozitivni. “Tretman i vaspitni rad koji provode i koordinišu vaspitači u svojim vaspitnim grupama u jednakoj mjeri mora biti i rehabilitacijski i preventivan, jer se samo na taj način zadovoljava njegov osnovni cilj” (Đajić, Šain, 2017:385).

Efekti tretmana u radu sa maloljetnicima su kao “kula od karata”. Pravite kulu, a ona se ruši na svaki pomak ili trzaj ruke. Tako je i kod prevaspitnog tretmana u radu sa maloljetnicima. Često mjeseci rada na njihovom prevaspitanju i pozitivni efekti u ponašanju vrata vaspitača ponovo na sam početak zbog njihove nepromišljene reakcije ili postupka prema drugom maloljetniku ili službenom licu. Maloljetnici često ne podnose autoritet službenih lica i pružaju pasivan otpor u vidu stalnog negodovanja, odbijanja rada i obaveza, manipulisanjem da nisu zdravstveno sposobni za izvršavanje nekih radnih obaveza, odbijanja saradnje sa vaspitačem, izbjegavanjem školskih obaveza i sl. Sve to ukazuje na njihovu neadekvatnu socijalizaciju, a posebno na porodične okolnosti u kojoj su odrastali (Macanović, 2021)..

Često su porodični odnosi kod maloljetnika narušeni i uglavnom se radi o disfunkcionalnim porodicama u kojima su nasilje i narušena komunikacija uvijek bili prisutni u njihovom odrastanju (Jugović, 2009). Zato socijalni radnik i vaspitač nastoje da takve porodične okolnosti i prilike normalizuju, kako bi porodica bila podrška maloljetniku u toku izdržavanja vaspitne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora, jer nakon izlaska i sama resocijalizacija zavisi koliko će porodica prihvatiti maloljetnika i koliko će se ranije negativne okolnosti promijeniti i održati.

Jedan od važnih segmenata od kojih zavisi resocijalizacija maloljetnika jeste uvjerenje da on može krenuti drugim putem i svoj život promijeniti. Vaspitač pored razvijanja radnih navika, nastavka obrazovanja, korekcije ponašanja i prihvatanja ispravnog sistema vrijednosti nastoji da izgradi i razvije samopouzdanje kod maloljetnika da on može razviti svoje kompetencije i socijalne vještine i uspjeti promijeniti svoj život i vratiti se na pravi put.

Na tom putu i radu vaspitača sa maloljetnikom dešavaju se brojni padovi i usponi u realizaciji samog tretmana. Nekada on ide u pozitivnom smjeru, a nekada u negativnom. Zadatak vaspitača jeste da maloljetnika stalno vraća na “pravi smjer”, da ga bodri, uvjerava, motivise i podstiče, ali i po potrebi kažnjava i sankcioniše ako nema drugog izbora. Vaspitač kontinuirano održava kontakt sa maloljetnikom i prati njegovo ponašanje i aktivnosti koje su obuhvaćene tretmanom putem planiranih i neplaniranih razgovora, ali i praćenjem i informisanjem od strane drugih službenih lica i saradnika koji aktivno učestvuju u njihovoj resocijalizaciji. Jako su važne informacija za vaspitača koje dobija od zatvorskih policajaca, nastavnika, referenta za slobodne aktivnosti, instruktora i drugih lica sa kojima maloljetnik ima kontakt za vrijeme svojih planiranih aktivnosti unutar ustanove. Njihova svakodnevna zapažanja i praćenje daju povratnu informaciju vaspitaču koliko maloljetnik prihvata njegove savjete i sugestije.

Resocijalizacija maloljetnika je složen i često posao sa neizvjesnim ishodom, jer često koliko god napora i truda ulagali u njihovo prevaspitanje pomaci u korekciji njihovog kriminogenog ponašanja su minimalni. Bez obzira na njihove godine mnogi od njih se veoma rano opredjeljuju za kriminal kao buduću profesiju, a u prilog ovoj konstataciji govore i mnogi naslovi u žutoj štampi i crnoj hronici gdje svakodnevno čitamo o kriminalnim radnjama mladih od 23 i više godina, a od kojih je većina bila u nekoj od vaspitnih ustanova ili maloljetničkom zatvoru (Macanović, 2014).

Takođe, nedostatak postpenalnog tretmana i nastavka vaninstitucionalnog tretmana i resocijalizacije na slobodi često “sruše sve napore i rezultate institucionalnog tretmana u vaspitnoj ustanovi” i vraćaju maloljetnike na put kriminala ili bolje rečeno put bez povratka. Priče maloljetnika koji su se vratili kriminalu nakon izlaska iz vaspitno popravnog doma su veoma slične: probali smo ali nije išlo, nisam se mogao otrgnuti od starog društva, nisam imao ni za cigarete, natjerali su me stariji kriminalci, roditelji su me izbacili iz kuće nisam imao kud, bio sam pod dejstvom narkotika kada sam ponovo to uradio i sl.

Problem ovisnosti je takođe evidentan kod maloljetnika, jer su veoma rano počeli sa konzumacijom prvo lakih, a kasnije i teških droga. Neki su zbog nabavljanja iste, a drugi i zbog preprodaje često vršili krivična djela kako bi došli do novca odnosno droge. Droga, alkohol, cigarete, markirana garderoba, skupocjeni motori često su obilježja maloljetnika i njihove supkulture. Oni uzore pronalaze u starijim i iskusnijim kriminalcima koji su često bili i u zatvoru, a čija reputacija i materijalno bogatstvo stečeno na nezakonit način podstiču maloljetnike da budu kao i oni. Takvoj djeci veoma je teško promijeniti percepciju života i gledanja na dalju budućnost u pozitivnijem i drugačijem kontekstu, jer su kriminogeno inficirani upravo od navednih lica. Sve to otežava prevaspitni rad maloljetnika koji se nalaze u vaspitnoj ustanovi.

Vaspitaniku treba vrijednosni uzor, od kojeg će učiti dobro, a ne loše. Zato ne postoji dobar nastavnik ili vaspitač, već dobar vrijednosni model čovjeka koji svoju obrazovanost iskazuje ukazujući vaspitanicima šta je dobro, a šta loše (Omerović, 2016).

Njihov raniji kriminalan način života, pogledi na svijet, nasilničko ponašanje, njihove potrebe i interesovanja, sada dolaskom u vaspitno popravnu ustanovu treba zamijeniti novim, ispravnim sistemom vrijednosti i ukazati na ranije greške koje su pravili u životu i posljedice. Sada vaspitač treba krenuti ispočetka i stvarati dobar temelj kroz prevaspitni tretman koji će kao jednu po jednu ciglu zidati i izgrađivati njegov novi sistem vrijednosti koji je društveno ispravan i prihvatljiv. To je

mukotrpan rad, ali ostvarljiv kroz strpljenje i vjeru u maloljetnika da se može promijeniti i doći do krajnjeg cilja, a to je uspješna resocijalizacija.

Za vaspitače u vaspitno popravnim ustanovama ili maloljetničkom zatvoru često se kaže da su i “otac i majka maloljetniku”. To je zaista tako, jer za vrijeme sprovođenja vaspitne mjere između vaspitača i maloljetnika često se razvija odnos povjerenja, međusobnog uvažavanja i poštovanja, saradnje, podrške koju maloljetnik nije imao u porodici, te u vaspitaču pronalazi sve ono što mu je bilo na neki način uskraćeno od roditelja tokom odrastanja. Posao vaspitača je jedan od najstresnijih poslova, a ova pomažuća profesija često je izložena sagorijevanju na poslu upravo zbog načina rada i istrajnosti da se maloljetni prestupnici izvedu na pravi put (Macanović, 2020).

Ono što je jako bitno istaći jeste šta se dešava kada dođe do obustave ili prekida vaspitne mjere. Da efekti dosadašnjeg rada i same resocijalizacije ne bi bili kratkoročni jako je bitno pripremiti vaspitanika za izlazak na slobodu i ponovnu integraciju u društvenu zajednicu. “Uoči puštanja na slobodu, vaspitanici se nalaze u psihički napetoj situaciji koja je povezana sa njihovim razmišljanjem o danu puštanja i putu u slobodu koji oni doživljavaju na svoj način. Iskustvo pokazuje da oni različito doživljavaju slobodni život i da ispoljavaju različita osjećanja i raspoloženja. Jedni pokazuju veliku radost i oni stoga očekuju sa nestrpljenjem dan otpuštanja iz ustanove, dan susreta sa slobodnim životom. Drugi su čvrsto riješili da vode usklađeni život na slobodi da se ponašaju u duhu pozitivnih društvenih normi, kako se više ne bi vratili u raniji status. Treći su ravnodušni prema svemu što ih čeka, dok mnoge obuzima manji ili veći strah koji je povezan sa neizvjesnošću u budućem životu” (Tomić, 2008: 266). Zapravo najveći strah se javlja kako i na koji način će se maloljetnici suočiti sa ranijim problemima i uzrocima koji su ih i doveli da se počnu baviti kriminalnim radnjama. “Sređivanje ličnih i porodičnih prilika, nastavak školovanja, pronalaženje zaposlenja i sređivanje materijalnih prilika, za maloljetnika najčešće predstavlja problem koji on po izlasku iz ustanove sam teško može da riješi na zadovoljavajući način” (Soković; Bejatović, 2009: 203). Neformalna kriminalna grupa kojoj su pripadali poslije izlaska iz doma ili maloljetničkog zatvora od njih očekuje da ostanu isti i da se vrate ranijim navikama, a i sam rejting u takvoj grupi će im porasti ako ostanu privrženi kriminalu i kriminalnim radnjama nakon izlaska iz doma. To je za maloljetnike najveći izazov i iskušenje, da se ne vrate starim navikama i društvu. Zato im je pomoć stručnjaka neophodna i nakon izlaska kako bi imali stalnu podršku i bili pod kontrolom od strane organa starateljstva.

Upravo zbog ovih činjenica jako je bitno da se resocijalizacija nastavi i nakon izlaska iz vaspitno – popravnog doma uz pomoć organa starateljstva, te da se

vaspitaniku pruži adekvatna pomoć kako bi i kroz postpenalni tretman resocijalizacija bila na kraju uspješna.

6. ZAKLJUČAK:

Kompleksnost same resocijalizacije ogleda se kroz brojne sadržaje i aktivnosti institucionalnog prevaspitnog tretmana u koje su maloljetnici uključeni. Resocijalizacija je zapravo proces izgrađivanja novog sistema vrijednosti kod maloljetnika. Čitav taj proces zahtijeva istrajnost u radu sa maloljetnicima i stručnost vaspitača kao i svih onih lica koja učestvuju u njihovoj resocijalizaciji. Resocijalizacija i njena uspješnost zavise prije svega o realizaciji institucionalnog prevaspitnog tretmana. Za svakog maloljetnika izrađuje se poseban individualan tretman koji je usklađen sa njegovim potrebama i mogućnostima. Tretman je proces koji zahtijeva aktivno učešće maloljetnika u njegovom prevaspitanju. Zato je važno da ga maloljetnik prihvati, razumije, pridržava se dogovora i plana rada, da želi da promijeni dosadašnji način razmišljanja i života, da izgradi novi društveno prihvatljiv sistem vrijednosti i da shvati da njegov život može biti mnogo drugačiji od onog ranijeg.

Da bi resocijalizacija bila uspješna ona mora da se nastavi i nakon izlaska iz doma ili maloljetničkog zatvora. Neophodna je stalna kontrola i podrška maloljetnicima nakon izlaska, programi u koje će biti uključeni, nastavak školovanja i stručnog osposobljavanja, pomoć u pronalaženju zaposlenja, psihopedagoška pomoć i savjetovanje, ali i nadziranje da se ne vrate starom društvu i navikama. Nažalost nedostatak postpenalnog tretmana i nastavka resocijalizacije nakon izlaska iz ustanove često dovode do recidiva maloljetnika koji su nažalost nakon izlaska prepušteni sami sebi i istim problemima i uzrocima koji su ih i doveli do kriminalnih radnji i prestupničkog ponašanja.

Ako vratimo mladog čovjeka na pravi put uradili smo mnogo ne samo za njega nego za čitavo društvo. Zato je resocijalizacija važan društveni odgovor na prestupničko ponašanje maloljetnika, jer pravovremena intervencija i efikasan prevaspitni program mogu da vrate mnoge mlade ljude na pravi put. Bez obzira na disfunkcionalnost društva i broje socijalne probleme neophodno je uvijek pružiti pravovremeno pomoć mladima i imati razumijevanja za njihove probleme i pogrešne postupke, jer se djeca ne rađaju kao kriminalci nego ih društvo i okolnosti u kojima odrastaju čine takvima. Zato se treba boriti za svakog maloljetnika i tražiti istrajno i strpljivo put ka njegovoj uspješnoj resocijalizaciji i ponovnom integrisanju u društvenu zajednicu.

Literatura:

- Bošković, M. (2007). *Osnovi maloljetničke delinkvencije*. Banja Luka: Fakultet za bezbjednost i zaštitu.
- Brkić, S. (2016). *Posebna uloga suda u maloletničkom krivičnom postupku i načelo procesne ekonomije*. U: Zbornik radova Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu L Orlović, S. (ur.). Dostupno na: <http://zbornik.pf.uns.ac.rs/zbornik-radova-pravnog-fakulteta-u-novom-sadu/zbornik-radova-pravnog-fakulteta-u-Novom-Sadu-2016/zbornik-4>. str. 1113-1132, Očitano: 29.12.2021.
- Ilić, Z. (2000). *Resocijalizacija mladih prestupnika*. Beograd: Defektološki fakultet.
- Jugović, A. (2009). *Teorija društvene devijantnosti*. Beograd: JP Službeni glasnik.
- Lazić, LJ. (2017). Uticaj faktora socijalizacije na pojavu stigmatizacije maloljetnih prestupnika. U Zborniku. *Anomija društava i posljedice*. str.228 – 238. Banja Luka: Centar modernih znanja.
- Macanović, N. (2014). *Kriminogena inficiranost učenika*. Banja Luka: Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci.
- Macanović, N. (2020). *Socijalno neprilagođeno ponašanje djece i adolescenata*. Banja Luka: CMZ.
- Macanović, N. (2021). *Resocijalizacija maloljetnih prestupnika*. Banja Luka: Centar modernih znanja.
- Macanović, N., & Dujaković, D. (2019). *Stanje maloljetničke delinkvencije na području opštine Derventa*. Beogradska defektološka škola, 25(1), 47–69.
- Macanović, N., Grbić Pavlović, N., Kuprešanin, J. (2016). *Maloljetnička delinkvencija: prevencija i resocijalizacija*. Banja Luka: Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci.
- Milić, A. (2010) *Psihosocijalni aspekti maloljetničke delinkvencije*. Banja Luka: Centar psiholoških istraživanja i zaštite mentalnog zdravlja.
- Mitrović, LJ. (2012). *Sistem kaznenih sankcija u Republici Srpskoj*, doktorska disertacija. Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu.
- Omerović, M. (2016). *Metodika nastavnog rada*. Tuzla: OFF-SET Tuzla.
- Pleh, V. (2019). Alternativni modeli u krivičnom zakonodavstvu za maloljetnike u Bosni i Hercegovini. U: *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu LXII*, str. 127–155.
- Radeta, A., Zimonja, M., Čado, N., Dunjić, P. Mirkonj, N. (2018). *Priručnik za postupanje prema maloljetnicima na izvršenju vaspitne mjere upućivanja u vaspitno – popravni dom i izvršenju kazne maloljetničkog zatvora*. Banja Luka: Ministarstvo pravde Republike Srpske.
- Radovanović, D. (2007). *Poremećaji ponašanja i prestupništvo mladih*. Beograd: FASPER
- Simović M., Jovašević, D., Mitrović, LJ., Simović-Nišević, M. (2010). *Komentar Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku*. Banja Luka: Međunarodno udruženje naučnih radnika–AIS.
- Simović, N. M., Jovašević, D., Mitrović, Lj., Simović M. M. (2015). *Maloljetničko krivično pravo*, Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Banja Luka: Međunarodno udruženje naučnika – AIS.
- Singer, M. i Mikšaj – Todorović, LJ. (1993). *Delinkvencija mladih*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Soković, S., (2012). Osnovne karakteristike i izvršenja krivičnih sankcija koje se izriču maloljetnicima, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 1-2/12.
- Soković, S., Bejatović, S. (2009). *Maloletničko krivično pravo*. Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu.

- Tomić, M. (2008). Pomoć maloletnim učiniocima krivičnih dela posle izvršenja zavodskih mera i kazne maloletničkog zatvora, *Zbornik radova Krivičnopravna pitanja maloletničke delinkvencije*, Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
- Tomić, R. (2005). Komunikacija sa djecom delinkventskog ponašanja. Tuzla: Denfas.
- Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 12/10, 117/11, 98/13 i 44/16.
- Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 13/10 i 63/13).
- Škulić, M. (2011) *Maloljetničko krivično pravo*. Beograd: Pravni fakultet i Službeni glasnik.

RESOCIALIZATION OF JUVENILE CRIMINALS IN EDUCATIONAL AND CORRECTIONAL INSTITUTIONS

Prof. dr Nebojsa Macanovic

Abstract: *There are many causes that lead to juvenile delinquency, and sanctioning such deviant behavior is mostly reduced to alternative measures, police warning and making educational recommendations. If juveniles continue to commit criminal offenses, criminal sanctions in the form of educational measures, sentences of juvenile imprisonment and security measures shall be imposed. Unfortunately, many educational measures aimed at correcting the behavior of juveniles often fail to return the juvenile offender to the right path, but they opt for crime as a profession and look for role models in older and more experienced criminals, which greatly complicates the process of resocialization. Resocialization is a complex process whose success depends on the realization of institutional re-educational treatment. The aim of this paper is to point out how and in what way re-educational treatment is conducted with juvenile offenders and how much its effects are reflected in the success of the re-socialization of juvenile offenders who are in correctional facilities. In this paper, we will point out the numerous difficulties that hinder the implementation of institutional re-educational treatment, as well as the need for more efficient post-penal treatment in order for resocialization itself to be as successful as possible.*

Key words: *juvenile delinquent, resocialization, re - educational treatment, correctional facility, educational measures.*